

MODELE DE EVOLUȚIE ȘI SCENARII METANARATIVE ÎN ISTORIILE LITERARE ROMÂNEȘTI DE DUPĂ 1990

Andrei TERIAN
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
Centrul de Cercetări Filologice și Interculturale

Abstract: Starting from the theoretical gains of the narrativist turn in the contemporary philosophy of history (particularly from Hayden White’s “metahistory”), this study looks at the relationship between fiction and ideology in post-1990 Romanian literary historiography. More precisely, my paper analyzes the illustration of the communist era in three of the most significant histories of the Romanian literature published in the last quarter of century: Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*, vol. I: *Proza*, 2002; Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. I-II, 2001 (revised and completed, 2009); and Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, 2008. Contrary to White’s premises, who claims the “metahistorical” structure of a work sets its historical structure, this study identifies a series of variances among the evolutionary patterns adopted by the historiographical works analyzed and the meta-narrative scenarios that overwrite these processes. The conclusions of the paper stress the fact that the “metahistorical” analysis of the historiographical speech should be completed by the introduction of a new narrative parameter (*the perspective*) which White and his successors tend to ignore.

Istoria ca narațiune

Bazându-se pe achizițiile teoretice ale orientării narativiste din filosofia contemporană a istoriei, studiul de față investighează raportul dintre ficțiune și ideologie în istoriografia literară românească de după 1990. Lucrarea mea își asumă, așadar, din capul locului un dublu demers, de natură teoretică, dar și analitică. Sub raport teoretic, ea adoptă, dar în același timp chestionează utilizarea perspectivei „metaistorice” în abordarea discursului istoriografic, procedură care s-a impus în cercetarea literară occidentală ca urmare a succesului înregistrat de volumul *Metahistory* (1973) al lui Hayden White. Am ales acest unghi de abordare întrucât, deși de la apariția cărții amintite s-au scurs deja peste patru decenii, ea continuă să reprezinte nu doar „un punct de cotitură [...] în istoria teoriei istorice”¹, ci și un arsenal categorial extrem de ofertant pentru orice analiză a discursului istoriografic. Căci, deși direcția cunoscută ca „narativistă”, „retorică”, „metaistorică” sau „postmodernă” s-a dezvoltat în mod substanțial de atunci încolo prin contribuțiile unor autori precum F.R. Ankersmit, Hans Kellner, David Carr, Keith Jenkins, Jörn Rüsen și mulți alții, niciunul dintre discipolii sau continuatorii lui White nu a propus un instrumentar la fel de complex pentru cartografierea strategiilor istoriografice.

În ceea ce-l privește pe White, punctul său de plecare este acela că, „departe de a fi doar o formă a discursului care să poată fi umplută cu diverse conținuturi, fie ele reale sau imaginare, narațiunea posedă deja un conținut care precedă oricare actualizare a sa în vorbire sau în scris”². Cu alte cuvinte, narațiunea nu e o simplă „formă a conținutului”, ci mai degrabă un „conținut al formei”. Pornind de la această premisă, White disociază, în structura unei opere istoriografice, un nivel „istoric”, de suprafață, ilustrat de angrenajul explicativ al discursului, și un nivel „metaistoric”, adică „un conținut structural adânc, care are, în general, o natură poetică și, în particular, una lingvistică”³. Dintre aceste niveluri, cel explicativ („de

¹ ANKERSMIT, F. R.: *Historical Representation*. Stanford: Stanford University Press, 2001, p. 29.

² WHITE, Hayden: *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987, p. ix.

³ WHITE, Hayden: *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1973, p. ix.

suprafață”) se configurează în trei „moduri”: prin punere-în-intrigă (*emplotment*), prin „raționament formal” și prin „implicare ideologică”, iar fiecare dintre modurile respective se ipostaziază prin cel puțin patru categorii. Astfel, conform taxonomiei genurilor pe care White o preia de la Northrop Frye (*The Anatomy of Criticism*, 1957), explicația prin punere-în-intrigă poate lua forma Romanțului, a Comediei, a Tragediei sau a Satirei. Apoi, baza explicației prin raționament formal, pentru a cărei clasificare teoreticianul metaistoriei se folosește de conceptele lui Stephen C. Pepper (*World Hypotheses*, 1966), poate fi Formismul, Organicismul, Mecanicismul sau Contextualismul. În sfârșit, explicația prin implicare ideologică se poate revendica, potrivit sugestiilor furnizate de Karl Mannheim (*Ideologie und Utopie*, 1929), de la Liberalism, Conservatorism, Radicalism sau Anarhism. Însă, în viziunea lui White, toate aceste categorii sunt, într-o anumită măsură, guvernate de adoptarea unor „protocoale lingvistice” (mai exact, retorice), de natură metaistorică, prin intermediul cărora autorul unei opere istoriografice își prefigurează deja câmpul istoric al propriei narațiuni. Protocoale în cauză sunt asociate de către filosoful american cu tradiția aristotelică reprezentată de Kenneth Burke (*A Grammar of Motives*, 1969) și identificate cu Metafora, Metonimia, Sinecdoca și Ironia, astfel încât reprezentarea de ansamblu a „tipurilor” narațiunii istoriografice capătă forma unui tabel cuprinzând 16 categorii:

Mod de punere-în-intrigă	Mod de raționament (formal)	Mod de implicare ideologică	Tropul (metaistoric) dominant
Romanț	Formism	Anarhism	Metaforă
Tragedie	Mecanicism	Radicalism	Sinecdocă
Comedie	Organicism	Conservatorism	Metonimie
Satiră	Contextualism	Liberalism	Ironie ⁴

Totodată, e de menționat și faptul că, pentru White, tabelul de mai sus nu reprezintă doar un instrumentar analitic, ci și o hartă sinoptică a gândirii istorice europene din secolul al XIX-lea, a cărei precizie s-ar verifica atât în domeniul istoriografiei „empirice”, cât și în acela al filosofiei istoriei. Dintre istorici, numele semnificative care ar corespunde celor patru serii ale tabelului ar fi (în ordinea enumerării lor) Michelet, Tocqueville, Ranke și Burkhardt, iar, dintre filosofi – Nietzsche, Marx, Hegel și Croce.

Totuși, recursul la acest instrumentar cu scopul de a analiza istoriografia literară românească de după 1990 ridică cel puțin două probleme metodologice. Prima dintre ele, de ordin generic, vizează raportul dintre nivelul de suprafață („istoric” sau „explicativ”) și nivelul de adâncime („metaistoric” sau „narativ”) al discursului istoriografic. În ce măsură „metaistoria” determină și guvernează „istoria”? În ciuda premisei declarate a volumului, răspunsul lui White la această întrebare pare a fi unul mai degrabă ambiguu. Pe de o parte, teoreticianul metaistoriei susține că protocolul lingvistic dominant – materializat, după cum am văzut, prin cei patru *master tropes*: Metaforă, Metonimie, Sinecdocă și Ironie – pentru care optează un anumit istoric constituie un „act prefigurativ” și, totodată, „constitutiv în

⁴ *Idem*, p. 29. Tabelul schițat de White conține doar primele trei coloane, dar din precizările ulterioare ale autorului se pot deduce fără echivoc corespondențele între tropi și „modurile de explicație”. Din considerente de spațiu, dar și de complexitate terminologică, nu voi defini aici toate cele 16 concepte pe care le cuprinde tabelul, dar voi încerca să conturez profilul fiecărei „linii” de corespondențe. Astfel, prima linie (Romanț – Formism – Anarhism – Metaforă) presupune o metanarațiune ce descrie eforturile unei comunități de a se emancipa de sub tirania contingentelor sociale (considerate ca maligne) și de a-și defini în cele din urmă propria identitate; cea de-a doua linie (Tragedie – Mecanicism – Radicalism – Sinecdocă) se bazează pe mecanismul cauză-efect și pe acțiunea inevitabilă a unor „legi” istorice, iar rezultatul său antrenează, de obicei, o transformare revoluționară; linia a treia (Comedie – Organicism – Conservatorism – Metonimie) are o orientare integratoare și consemnează desăvârșirea organică a unui proces istoric desfășurat în numele și cu scopul realizării unei „idei”, precum aceea de „națiune” sau „rasă”; în sfârșit, cea de-a patra linie (Satiră – Contextualism – Liberalism – Ironie) marchează o vârstă autocritică, menită să explice eșecul unei comunități de a se elibera din țesătura contingentelor istorice.

raport cu *conceptele* pe care el le va folosi *pentru a identifica obiectele* care populează domeniul respectiv și *pentru a caracteriza tipurile de relații* pe care le pot avea unele cu altele. În actul poetic al creației care precedă analiza formală a câmpului, istoricul își creează obiectul analizei și își predetermină modalitatea strategiilor conceptuale pe care le va folosi pentru a-l explica.”⁵ Pe de altă parte, White avertizează că „afinitățile” între diversele strategii conceptuale (cum ar fi Ironie – Satiră – Contextualism – Liberalism) „nu trebuie considerate drept combinații *necesare* ale modurilor la un anumit istoric”⁶; dimpotrivă, tocmai capacitatea acestuia de a asocia într-o manieră *proprie* procedee aferente categoriilor din cele patru coloane ale tabelului generează ceea ce White numește „stil istoriografic”, adică „o *combinație* particulară de moduri de punere-în-intrigă, raționament și implicare ideologică”⁷. Însă cele două luări de poziție amintite par a se exclude reciproc. Căci, dacă istoricul are libertatea de a asocia după bunul său plac oricare categorie prezentă într-o coloană a tabelului cu (aproape) oricare categorie din celelalte trei coloane, atunci în ce măsură se mai poate susține că tropii determină strategiile conceptuale sau că „metaistoria” guvernează „istoria”? Sau, dacă „metaistoria” determină *cu adevărat* „istoria”, atunci ce rost mai are disocierea teoretică între cele două niveluri ale discursului, de vreme ce ultimul s-ar dovedi a fi un simplu epifenomen al primului?

Cealaltă problemă rezultă din specificul discursului analizat, mai exact din caracterul particular al istoriei *literare* în raport cu istoria „generală”. Este binecunoscută, în această privință, aporia formulată de René Wellek (pe urmele lui Croce și Lanson), potrivit căreia istoria literară ar manifesta o tensiune constitutivă între literaritate și istoricitate sau între „estetic” și „extraestetic”⁸. O asemenea tensiune ar putea constitui, într-adevăr, o dificultate considerabilă pentru o *construcție istoriografică*, dar nu și pentru o *analiză metaistorică*, care, spre deosebire de prima, mizează tocmai pe relativizarea distincției epistemice „tari” între discursul explicativ și cel narativ. De altfel, însuși White atrage atenția asupra acestei contiguități, remarcând că, în cadrul demersurilor de istoriografie literară, opera literară „se va bucura de un statut privilegiat în orice panoramare preliminară a câmpului [istoric], întrucât ea este deopotrivă datum-ul original care trebuie explicat (*explanandum*-ul) și principala dovadă folosită pentru a explica ceea ce se întâmplă în cadrul câmpului (*explanans*-ul)”⁹. Mai mult, o asemenea procedură „metaistorică” este cu atât mai adecvată istoriei și criticii literare românești, care au continuat să uzeze de-a lungul secolului al XX-lea de numeroase scheme și proiecții mitice premoderne¹⁰. În acest sens, merită reamintit că, pentru istoriografia literară românească de până în 1990, modelul narativ dominant a rămas acela al „Romanțului etnocentric”¹¹, care celebra triumful literaturii „naționale” în lupta ei de emancipare de sub tutela influențelor străine. Astfel, indiferent de orientarea lor ideologică (progresistă sau

⁵ *Idem*, p. 31.

⁶ *Idem*, p. 29.

⁷ *Ibidem*.

⁸ „Cele mai multe dintre marile istorii ale literaturii sunt fie istorii ale civilizației, fie colecții de eseuri critice. Primele nu sunt istorii *ale artei*; celelalte nu sunt *istorii* ale artei.” (WELLEK, René; WARREN, Austin: *Teoria literaturii*, în românește de Rodica Tiniș, studiu introductiv de Sorin Alexandrescu. București: E.L.U., 1967, p. 334).

⁹ WHITE, Hayden: *The Fiction of Narrative: Essays on History, Literature and Theory (1957-2007)*. Edited and with an introduction by Robert Doran. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2010, p. 155.

¹⁰ Cf. GOLDIȘ, Alex: *The Literary Critic as a Civilizing Hero in Romanian Postwar Literary Criticism*. In: COSTIN, Claudia, STRUGARU, Oana, PEÑA, Victorianos, URSACHE, Oana, NOGUERAS, Enrique (eds): *El hombre y el mito/ Myth and Man*. Granada: El Genio Maligno, 2014. Pentru o încercare de fundamentare teoretică a noțiunii de „imaginar critic” și o scurtă analiză a câtorva proiecții divergente ale acestuia în literatura română, v. TERIAN, Andrei: „Arheologul și alchimistul. Despre imaginarul critic”. In: *Critica de export: Teorii, contexte, ideologii*. București: Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013, p. 62-74.

¹¹ Cf. TERIAN, Andrei: *G. Călinescu: A cincea esență*. București: Editura Cartea Românească, 2009, p. 285-293.

reacționară), de viziunea asupra evoluției literare (organicistă sau revoluționată) sau de momentul în care au fixat pragul de formare/ emancipare a literaturii române (epoca veche, epoca pașoptistă, epoca „Junimii” sau perioada interbelică), toți istoricii reprezentativi ai literaturii române de până la Al Doilea Război Mondial – N. Iorga, G. Ibrăileanu, O. Densusianu, Mihail Dragomirescu, E. Lovinescu și G. Călinescu – au confirmat această traiectorie ascendentă. O discontinuitate în acest proces a părut să instituie abia realismul socialist, însă nici măcar acesta nu a repudiat integral cultura „burgheză”, ci a filtrat-o în conformitate cu propriile premise ideologice, în spiritul „recuperării moștenirii literare”¹². Această tendință s-a rafinat și s-a accentuat în perioada ceaușistă, când mai ales protocronismul a făcut ca istoria precomunistă a literaturii române să fie descrisă ca o anticameră a „Epcii de Aur”, tot așa cum, în frescele epocii, conducătorul statului era reprezentat ca un avatar al lungului șir de împărați, regi și voievozi care începea cu Traian și Decebal și se continua prin Mihai Viteazul și Alexandru Ioan Cuza¹³. Întrebarea care se pune, în acest context, este dacă și în ce măsură această schemă a „Romanțului etnocentric” s-a perpetuat și în istoriografia literară românească de după 1990 și, în eventualitatea unui răspuns negativ, ce fel de scenarii i-au luat locul. În paginile următoare, mă voi opri la toate aceste aspecte, analizând modul în care este reprezentată epoca comunistă în trei dintre cele mai semnificative istorii ale literaturii române apărute în ultimul sfert de veac: Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*, vol. I: *Proza*, 2002; Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. I-II, 2001 (versiune revizuită și adăugită, 2009); și Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, 2008.

Nostalgia normalității

Din motive care sper că se vor lămuri mai bine pe parcurs, voi analiza aceste trei istorii în ordinea inversă a publicării lor. Voi începe, astfel, cu istoria lui Nicolae Manolescu, care, din anumite puncte de vedere, este și cea mai tradițională. Tradiționalismul ei se observă, mai întâi, în perspectiva de ansamblu asupra epocii comuniste, considerată drept o perioadă anormală (totalitară) în raport cu epocile mai mult sau mai puțin democratice care o încadrează: „Regimurile comuniste sunt cele mai dogmatice din istorie, în plus, niciun altul [...] n-a controlat într-o măsură comparabilă societatea, economia, colectivitățile, instituțiile, legile, ca și indivizii, credințele, gândirea și intimitatea persoanei. Regimurile comuniste sunt singurele cu adevărat totalitate.”¹⁴ Pe de altă parte, tradiționalismul lucrării lui Manolescu se reliefează și sub aspect metodologic. Căci, deși proiectul „istoriei critice” se revendică drept unul Contextualist (prin raportarea operelor la genul sau la „stilul” pe care ele îl ilustrează, dar și la istoria receptării lor), autorul ei recade, mai ales în secțiunea referitoare la secolul al XX-lea, în prejudecata Formistă a unicității operei, iar *Istoria* urmează începând din acest punct modelul călinescian al simplei succesiunii de monografii (uneori chiar de recenzii), care suspendă frecvent raporturile literaturii cu contextul producerii și al receptării ei. Ce-i drept, *Istoria critică* nu renunță la împărțirea materiei în deja canonicile secvențe care asociază o anumită generație cu anumite curente literare (generația ’40/’50 – realismul socialist; generația ’60 – neomodernismul; generația ’80 – postmodernismul); însă, mai ales în cazul ultimelor două generații/curente, analizele tind să aibă din ce în ce mai puține lucruri în comun cu încadrările.

Totuși, paradoxurile cu adevărat surprinzătoare ale volumului sunt altele. În primul

¹² Cf. GOLDIȘ, Alex: *Critica în tranșee. De la realismul socialist la autonomia esteticului*. București: Editura Cartea Românească, 2011, p. 41-45.

¹³ V., de exemplu, secțiunea „Un om pentru istorie”. In: ZAMFIRESCU, Dan: *Via Magna*. București: Editura Eminescu, 1979, p. 15-36.

¹⁴ MANOLESCU, Nicolae: *Istoria critică a literaturii române. Cinci secole de literatură*. Pitești: Paralela 45, 2008, p. 889-890.

rând, chiar dacă, sub raport politic, perioada 1948-1989 este plasată integral sub semnul totalitarismului, în cadrul căruia singurele modificări de sistem ar fi doar de grad, și nu de substanță (de unde și aerul de Satiră al întregii secvențe aferente), Manolescu lasă să se întrezărească, în cadrul acestui sistem monolitic, nu doar un progres, ci o întreagă serie de rupturi descrise în termenii emancipării. Dacă, de pildă, literatura realist-socialistă este caracterizată drept „un instrument în mâna puterii politice, fără personalitate și relief artistic, demagogică sau de-a binelea mincinoasă”¹⁵ – pe scurt, un faliment literar absolut –, criticul înregistrează, în schimb, de-a lungul deceniului al șaptelea un reviriment literar semnificativ: „Generația '60 a intrat în scenă în momentul cel mai nimerit. [...] Generația '60 a avut șansă istorică și, spre meritul ei, a știut s-o joace. [...] Cel dintâi gen literar care s-a trezit din somnul dogmatic a fost poezia.”¹⁶ Mai mult, generația '80 marchează o nouă treaptă în demersul de emancipare a literaturii române, de vreme ce, pentru Manolescu, postmodernismul constituie o veritabilă „schimbare de paradigmă literară”, „vizibilă mai ales în poezie și teatru”¹⁷. În sfârșit, tot acest proces ascendent pare să culmineze cu opera lui Mircea Cărtărescu, care, în opinia autorului *Istoriei critice*, ar reprezenta „unul din rarii mari scriitori din ultimele decenii ale secolului XX și din primele ale secolului XXI [nu doar din România, ci de pe plan mondial, după cum lasă a se subînțelege criticul – n.m.]”¹⁸. Dincolo de caracterul cam provincial al ultimei afirmații, ceea ce e interesant aici este că, sub schema-cadru a Satirei, Manolescu nu ezită să țină un scenariu de tipul Romanțului. Descriind pașii parcurși de literatura română din perioada comunistă ca o „trezire din somn” și, apoi, ca o „schimbare de paradigmă”, criticul sugerează că drumul străbătut de această practică discursivă ar fi fost unul eroic. Nu chiar epopeic, întrucât el nu a determinat căderea regimului, dar îndeajuns de exemplar pentru a merita celebrat prin încastrarea lui în trama simbolică dominantă a tradiției istoriografice românești.

Și asta nu e tot. Semnificativ este și faptul că, deși în textele sale politice Nicolae Manolescu s-a afirmat ca adept al unui Liberalism necondiționat¹⁹, concepția sa despre evoluția literară – expusă în *Introducerea* istoriei, unde criticul discută „bătăliile canonice” și „schimbările de paradigmă”²⁰ – ține de un Radicalism pentru care literatura se dezvoltă mai degrabă prin răsturnarea decât prin perfecționarea structurilor dominante. Noul înlătură vechiul prin revoluție, nu prin reformă (fapt valabil, după cum am văzut, chiar și în cadrul sistemului literar comunist, care cunoaște și el „treziri” și „schimbări” bruște). În aceste condiții, nu e deloc surprinzător că, imediat după schimbarea de regim din decembrie 1989, Manolescu s-a grăbit să proclame „intrarea în normalitate”²¹. Curioasă e, în schimb, vehemența cu care criticul va combate, peste aproape două decenii, această imagine excesiv de optimistă: „N-a fost nevoie decât de câțiva ani pentru ca iluzia normalizării să fie brutal spulberată.”²² Cauzele deziluziei au fost, pe de o parte, multiplele „agresiuni” la care a fost supusă literatura „estetică” în perioada (post)comunistă, iar, pe de alta, erodarea accelerată a tradiției umaniste (în special a literaturocentrismului) ca pilon al societății contemporane. Iar consecința ambilor factori s-a materializat sub forma unui „prezenteism” ce pare să frustreze literatura română de orice viitor: „Pentru prima oară România cunoaște o generație pentru care timpul n-are decât dimensiunea prezentului, și încă un prezent presupus, în mod desigur *inconștient*, ca fiind etern. Nimic din ce precede această stare actuală nu pare să prezinte vreo atracție, de un ordin sau altul, pentru generația 2000. Pentru fiii și nepoții celor care și-au pus

¹⁵ *Idem*, p. 891.

¹⁶ *Idem*, p. 1001.

¹⁷ *Idem*, p. 1303.

¹⁸ *Idem*, p. 1351.

¹⁹ Cf. MANOLESCU, Nicolae: *Dreptul la normalitate. Discursul politic și realitatea*. București: Litera, 1990.

²⁰ MANOLESCU, Nicolae: *Istoria critică a literaturii române*, p. 16-17.

²¹ MANOLESCU, Nicolae: „Intrarea în normalitate”. In: *România literară*, an. XXIII, nr. 2, 1990.

²² MANOLESCU, Nicolae: *Istoria critică a literaturii române*, p. 1450.

speranțe deșarte în utopismul comunist, viitorul a fost golit de orice transcendență. Literatura generației 2000 este oglinda acestui prezenteism ale cărui porți spre trecut și spre viitor au fost închise: o literatură egoistă și egocentrică, senzuală, superficială, interpretând libertatea cuvântului ca o libertate a expresiei, de unde aspectul frecvent pornografic, bazată pe o inteligență naturală și mai rar pe o cultură, needucată sau pur și simplu castrată spiritual și moral, simplu document personal, uneori atât de sincer, încât pare (chiar dacă nu este) autentic. [...] O astfel de literatură nu poate avea niciun viitor²³. Așadar, „pentru prima dată” – pentru a relua expresia lui Manolescu însuși – în *Istoria* sa criticul percepe o schimbare literară „normală” (adică neprovocată de factori coercitivi) ca pe o *anomalie* – una care, departe de a reface cursul firesc al literaturii române, atrage riscul de a provoca, în mod paradoxal, mai multe pagube chiar decât literatura epocii comuniste. Contrar Liberalismului său afișat în plan civic, dar și Radicalismului teoretizat în paginile introductive ale *Istoriei critice*, Manolescu se dovedește a fi, în postfața volumului său (intitulată, sugestiv, *Nostalgia esteticului*), exponentul unui Conservatorism cu accente reacționare, pentru care „normalitatea” literaturii române a rămas încremenită undeva în perioada interbelică.

Simulacrele normalității

Până la un punct, istoria lui Eugen Negrici împărtășește pesimismul lui Manolescu. Ca și pentru Manolescu, pentru Negrici literatura română de sub comunism reprezintă o anomalie, o excepție ireductibilă în raport cu ceea ce ar putea trece drept o stare „normală” a literaturii: „Nimic din ce se întâmplă în procesul unei literaturi dezvoltate sub guvernare totalitară nu are o explicație naturală. Direct sau indirect, totul este replică, reacție, ripostă, repliere defensivă, disperată sau inventivă, stratagemă de supraviețuire.”²⁴ Ca și Manolescu, Negrici descrie literatura română de sub comunism în termenii unei Satire, adoptând pe alocuri un ton ironic sau chiar sarcastic. Totuși, spre deosebire de Manolescu, Negrici este adeptul unui Contextualism mult mai consecvent, care raportează toate manifestările literare ale epocii la fluctuațiile regimului politic. De exemplu, criticul refuză să explice schimbările literare prin simpla succesiune de generații sau de paradigme, care, în viziunea sa, nu reprezintă decât niște efecte palide ale tectonicii din eșaloanele superioare ale puterii comuniste: „Consecințele declarației din aprilie 1964 dovedesc că nu uzarea modelelor sau schimbarea generațiilor (în sens biologic) au determinat cursul literaturii scrise după 1948, ci evenimentele politice cu urmări în plan ideologic. 1948, 1964 și 1971 sunt datele cheie, momentele cruciale ale istoriei literare. Indiferent de vârsta lor sau de direcția pe care consideră că o reprezintă, scriitorii răspund, deliberat sau nu, provocărilor factorului politic într-un mod care le organizează destinul literar și îi grupează într-un soi de perechi de «generații» de creație marcate ideologic: ideogenerații.”²⁵ Totodată, Negrici se arată mult mai sceptic față de orice prezumtivă „evoluție” a literaturii române sub comunism; pentru el, totul e aici diversiune și manipulare, iar ceea ce puterea politică le oferă scriitorilor cu o mână nu face decât să ascundă ceea ce li se retrage cu cealaltă. Astfel, evenimentul central al epocii comuniste – „liberalizarea” inițiată de către Nicolae Ceaușescu la mijlocul deceniului șapte – este privit de Negrici nu ca un pas spre normalitate, ci doar ca un gest perfid, care se încadrează în „diversiunea sugerării normalității”: „Un gest tipic comunist și de o speță jalnică (doborârea cultului defunctului conducător de către noul conducător avid de putere și în căutare de aderenți) a fost interpretat de intelectualii români ca semnul apariției unei conjuncturi politice norocoase. Părea un îndemn la eliberarea de trecut, de minciună și de frică și foarte mulți scriitori au crezut într-o schimbare radicală a climatului artistic, cu atât

²³ *Idem*, p. 1451.

²⁴ NEGRICI, Eugen: *Literatura română sub comunism*, vol. I: *Proza*. București: Editura Fundației PRO, 2002, p. 11.

²⁵ *Idem*, p. 154.

mai mult cu cât ea era corelată cu deblocarea sentimentului național. [...] Progresul literaturii din acel răstimp «fericit» avea însă loc în regim de replică. Binele de atunci însemna «cât mai puțin din răul din trecut».”²⁶

Aceste descrieri sarcastice ale contextului literar contrastează, însă, în mod frapant cu tonul optimist pe care Negrici panoramează, în capitolul final al volumului, proza epocii comuniste. Spre deosebire de Manolescu, criticul nu vede în epica românească anterioară o tradiție glorioasă (și cu atât mai puțin o „Epocă de Aur” care să-i trezească nostalgii), ci mai degrabă istoria unui îndelungat șir de eșecuri: „În scurta istorie de un veac și jumătate a acesteia, prozatorii noștri rareori au reușit să facă altceva decât să dea prioritate memoriei. [...] Un număr apreciabil dintre textele noastre canonice socotite ficționale au în spate experiența personală, prea puțin prelucrată a autorilor, care nu fac mai mult decât să reproducă documentar împrejurări și fapte, să evoce etnografic, să descrie personaje cunoscute și să strecoare în figura eroului central datele abia mișcate ale propriei biografii.”²⁷ Astfel de curenți – susține Negrici – sunt pe punctul de a fi recuperate abia în anii ’60-’70, când noua generație de scriitori începe să se desprindă de acest mimetism biografic: „După 1965, constatăm [...] apariția unei pleiade de prozatori care deprinseseră meșteșugul marilor alcătuirii narative și începuseră să prindă gustul analizei, al problematizării, al alunecării în fantastic, al multiplicării planurilor și al complexității stilistice. Prin N. Breban, E. Barbu, M. Preda, Al. Ivăsiuc, Aug. Buzura, C. Țoiu, G. Adameșteanu, M. Ciobanu, St. Bănulescu, S. Titel, G. Bălăiță, Șt. Agopian etc., proza românească părea să-și întindă abia acum aripile spre un nou mare început.”²⁸ Însă acest „nou mare început” al prozei românești ia sfârșit în mai puțin de două decenii, odată cu afirmarea generației ’80, care, practicând o proză „încercătoare în Formă și în posibilitatea perfecționării ei”²⁹, a abătut atenția publicului de la tragismul existenței românești sub comunism și, prin această „nocivitate involuntară”, a secționat „cursul recuperator al literaturii române de după 1964”³⁰. Prin urmare, ca și la Manolescu, Satira lui Negrici conține premisele unui Romanț cu accente epopeice, care, fiind însă curmate înainte de a-și atinge realizarea deplină, dobândește acum valențe de Tragedie.

Însă explicația acestei contradicții e cu totul alta decât Conservatorismul lui Manolescu. Nici Negrici, ce-i drept, nu consideră că literatura română din postcomunism ar fi un Rai la care scriitorii să aibă, în sfârșit, acces după ieșirea din Infernul comunist. Dimpotrivă, în viziunea sa caracteristica acestei epoci nu o constituie normalitatea, ci, în cel mai bun caz, „simulacrele normalității”³¹, rezultate ale unei conștiințe traumatice, care perpetuează sechelele unui regim totalitar. Dar, dincolo de aceasta, criticul refuză să se complacă în nostalgia unei ipotetice normalități a literaturii române din epocile precomuniste. Căci, pentru Negrici, anormalitatea nu e o condiție recentă a literaturii române, descoperită și cauzată de regimul comunist, ci ea se află adânc înrădăcinată, ca maladie constitutivă, în chiar fundamentele culturii și societății românești din epoca modernă: „De la nașterea ei, literatura română modernă a preluat temerile legate de fragilitatea ființei naționale, preschimbându-le în temeri legate de fragilitatea ființei ei. Bolile, neîmplinirile, crizele de creștere au evoluat cam la fel și sub presiunea aceluiași factori perturbatori. Neliniștile, traumele, accidente istorice, spaimile ființei naționale au secretat toxine sau stimulenți specifici care au înrăurit, neînchipuit de mult și până în articulațiile lui profunde, fenomenul literar românesc.”³² Or, tocmai această luare de poziție indică diferența fundamentală între Manolescu și Negrici: dacă

²⁶ *Idem*, p. 156.

²⁷ *Idem*, p. 399.

²⁸ *Idem*, p. 400.

²⁹ *Idem*, p. 404.

³⁰ *Idem*, p. 407.

³¹ NEGRICI, Eugen: *Simulacrele normalității*. Pitești: Editura Paralela 45, 2011.

³² NEGRICI, Eugen: *Iluziile literaturii române*. București: Editura Cartea Românească, 2008, p. 23.

primul privește anormalitatea din unghiul unui Conservatorism care incriminează înstrăinarea literaturii române de tradiția umanistă identificată cu perioada interbelică, cel de-al doilea o tratează din perspectiva unui Anarhism care proclamă infiltrarea fără leac a Răului în bazele comunității și, de aici, imposibilitatea unui progres moral și estetic real.

Firescul anormalității

Premisele pe care se articulează istoria lui Marian Popa sunt, în primă instanță, asemănătoare celor la care subscrie Negrici. Ca și Negrici, Popa adoptă un mod de explicație Contextualizant, ceea ce explică de ce „această Istorie acordă un spațiu așa de mare circumstanțelor ideopolitice interne și externe, faptelor economice, biologice, sociologice și culturale”³³. Apoi, ca și la Negrici, literatura epocii comuniste se situează, la Popa, în siajul evenimentelor politice, conturând astfel o amplă Satiră în care libertatea de creație, de expresie și de gândire a scriitorilor este drastic îngrădită de mecanismele represive ale regimului. Numai că, spre deosebire de Negrici, care considera că toate scăderile literaturii române moderne s-ar datora în exclusivitate metehnelor autohtone, Popa invocă mereu o presupusă conspirație externă care ar provoca și ar explica stagnarea și înapoierea României: „Noutatea deceniilor postbelice constă în determinarea absolută a literaturii oficiale prin ideopoliticul marxist-leninist-stalinist-ceaușist instituționalizat în România prin forță și conservat prin inerție, frică și lipsă de imaginație. Forțarea a însemnat distanțarea de evoluționismul anterior și stabilizarea uzurpării într-un climat de frustrare. Istoria culturii locale din acest secol a fost de altfel una a dezechilibrului prin frustrări: frustrarea de o imagine corectă a bolșevismului prin presiunea moderatoare a Occidentului, frustrarea prin hitlerism de imaginile Estului și Vestului, frustrarea prin sovietism de o imensă parte a prezentului și trecutului planetei, frustrarea de sine și de lume prin instrumentalizările național-comuniste de după 1964. Rolul frustrărilor a fost acela de a asigura victoria poate nu inutil stranie a unor permanențe occidentale.”³⁴ Așadar, pentru istoricul literaturii române „de azi pe mâine”, la originea tuturor relelor din literatura română se află întotdeauna Ceilalți: evreii, maghiarii, americanii, sovieticii, „agenturile străine” ș.a.m.d. – niciodată autohtonii, fie ei comuniști sau nu. De altfel, se poate spune fără prea multă exagerare (demonstrația a făcut-o deja Dan C. Mihăilescu, prin confruntarea notelor semnate de informatorul „Mihu” și reproduse în *Cartea albă a Securității* cu anumite pasaje din *Istoria* lui Popa³⁵) că volumul istoricului emigrat în Germania reflectă într-o măsură considerabilă nu doar tezele grupării protocroniste de care a fost apropiat în deceniile opt și nouă, ci însăși „concepția istoriografică” a Securității ceaușiste ca instrument defensiv și represiv al național-comunismului.

Trecând, însă, peste acest aspect, ar fi de discutat două probleme: mai întâi, dacă în interiorul anormalității comuniste se poate vorbi, totuși, despre o anumită variație care să se configureze sub forma unui proces evolutiv; apoi, dacă anormalitatea în cauză se profilează ca ireductibilă prin raportare la continuumul istoriei literare. Răspunsul la prima întrebare nu este deloc ușor de dat. Și nu pentru că Popa delimitează fazele literaturii române sub comunism altfel decât Negrici (la ultimul e vorba despre intervalele 1948-1964, 1964-1971 și 1971-1989, la primul despre 1948-1953, 1953-1964, 1965-1989), ci pentru că toate aceste faze sunt descrise de către istoricul literaturii române „de azi pe mâine” în termenii oximoronici ai unei „evoluții” stagnante, circulare sau chiar regresive. De exemplu, în bilanțul secvenței 1948-1953, Popa conchide: „Și cu toate eșecurile, ba chiar cu ajutorul lor, literatura sovietizată

³³ POPA, Marian: *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. I, versiune revizuită și augmentată. București: Editura Semne, 2009, p. VI.

³⁴ *Idem*, p. V.

³⁵ MIHĂILESCU, Dan C.: *Literatura română în postceaușism*, vol. III: *Eseistica. Piața ideilor politico-literare*. Iași: Editura Polirom, 2007, p. 204-206.

merge mai departe, spre alte, noi, însemnate și mereu aceleași victorii.”³⁶ Tot astfel, „epoca relaxării coexistențiale” (1953-1964) e caracterizată ca fiind „una a obiectivării confuze și a confuziilor obiective”: „Se recunoaște existența celuilalt și în literatură, cu condiția ca literatura lui să fie structural negativă, spre deosebire de cea proprie, care este structural pozitivă. Se acceptă valabilitatea obiectivă a unor categorii mistice, dacă ele pot fi disociate într-o variantă realist-socialistă justă, pozitivă și creatoare, și una burgheză, negativă, «falsă». Se acceptă că scriitorii au valorificat incorect principii de creativitate marxist-leninistă și că Vestul a uzat nejustificat și incorect de procedee literare mai curând utile realismului socialist. Se afirmă și punctul de vedere contrar. Se susține fără nicio incertitudine, dar și fără să se precizeze cum, că literatura realist-socialistă va progresa, va obține noi victorii și se va ridica pe noi culmi, ferindu-se de excesele dogmatismului schematizant și ale modernismului formalist, într-o zonă indeterminată a echilibrului dincolo de antiteze.”³⁷ În sfârșit, epoca ceaușistă (1965-1989) e plasată sub aceeași zodie a paradoxurilor: „În această etapă, literatura se dezvoltă mai mult ca oricare alt aspect al existenței spirituale, fiindcă ea trebuie și poate parcurge prin coordonare, toleranță și indiferență partinică atât drumul spre culmile comunismului, cât și acela al izbăvirii de comunism.”³⁸ Explicația acestui scepticism structural ni se oferă abia către finalul *Istoriei*, atunci când Popa precizează, în virtutea unui mod de gândire cvasi-Mecanicist, că „procesul deschis prin 22 decembrie 1989 prezintă elemente mecanice de simetrizare cu cel început la 23 august 1944”³⁹. Așadar, nu numai că istoricul refuză să vadă în evenimentele din decembrie 1989 o „schimbare de paradigmă”, dar el încearcă chiar să naturalizeze caracterul „excepțional” al regimului comunist, invocând în acest sens teza conspiraționistă potrivit căreia „scrisul instituționalizat de doctrina comunistă este numai o verigă din lanțul de minciuni exersate în istoria omenirii, de la un Ramses, care a convertit o înfrângere militară într-o victorie și astfel a rămas un mare faraon, până la conducerea armatei americane de ocupație în Irakul începutului mileniului III”⁴⁰. Altfel spus, Popa sugerează că anormalitatea epocii comuniste s-ar estompa prin raportare la anormalitatea epocilor post- și precomunice, ceea ce îl plasează pe o poziție ideologică opusă aceleia susținute de Negrici. Căci, dacă teoreticianul *Expresivității involuntare* continua să denunțe anormalitatea în numele unei normalități oricât de utopice, istoricul literaturii „de azi pe mâine” încearcă să normalizeze o anormalitate omniprezentă.

De aici nu trebuie dedus că, pentru Popa, tot ceea ce se întâmplă trebuie să se întâmple și cu atât mai puțin că e bine să se întâmple. Criticul întrerupe, însă, acest lanț consecutiv nu printr-o argumentație sociologică, ci printr-o reconversie mitologică, mai exact prin utilizarea mitului complotului extern ca explicație pentru „complexul începutului continuu”⁴¹ care ar governa istoria societății și a culturii românești: „Montaigne era convins că orice orânduire e bună, dacă ajunge să se învechească. Pentru a se învechi, o orânduire ar trebui mai întâi desăvârșită: adică să-și ofere avantajele și dezavantajele până la epuizare, supușii ei căpătând deprinderea de a le exploata pe unele și a le ocoli pe altele. Românilor nu li se tolerează această șansă, considerându-se că mai pot exista încă posibilități de a-i sărăci artificial de civilizația lumii și de ei înșiși.”⁴² Pe baza acestei (pseudo)explicații, care se revendică de la un Conservatorism ideologic, Popa nu doar că remodelează întreaga perioadă comunistă după tiparele unui Romanț materializat sub forma progresului continuu, dar el nu se sfiește să proiecteze această imagine glorioasă pe un ecran internațional, unde literaturii române i se

³⁶ POPA, Marian: *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. I, p. 685.

³⁷ *Idem*, p. 1110.

³⁸ POPA, Marian: *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. II, p. 7.

³⁹ *Idem*, p. 1130.

⁴⁰ *Idem*, p. 1139.

⁴¹ Cf. MARTIN, Mircea: *G. Călinescu și „complexele” literaturii române*. Ediția a II-a, cu un *Argument* al autorului, postfață de Nicolae Manolescu. Pitești: Paralela 45, 2002, p. 39-40.

⁴² POPA, Marian: *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. II, p. 1131.

rezervă un loc de prim-plan: „Operele acestei perioade sunt tipice, mai clar la început, pentru niște literatori, nu pentru artiști. [...] Scriitorii n-au fost la început personali, dar a fost epoca. Apoi, în perioada primei relaxări de după moartea lui Stalin, scriitorii și epoca și-au împărțit personalizarea. [...] Literatura programată de socialismul real care nu a abandonat principiile utopice pare a renunța doar la imaginea filogenetică a producției de text: în realitate, ea continuă să reprezinte un fractum funcționând încă numai prin dezvoltarea spre epuizare a unor premise de modelare ce par unora regretabile inerții. Rușii, polonezii, ungurii, cehii au și ei Obsedantul lor deceniu, chiar mai devreme, câte un poet politic și mai mulți satirici, un ermetism al transfinitului, suprarealiști, o dramaturgie a absurdului politic și autorii lor textualiști: dar nu există Adrian Păunescu, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ion Gheorghe, D.R. Popescu, Mircea Cărtărescu.”⁴³ Iată, așadar, că Satira nu exclude Romanțul atunci când „metaistoria” e pusă în slujba unui protocronism delirant.

Concluzii

La capătul acestui periplu analitic, putem trage două seturi de concluzii. Cel dintâi e de natură strict empirică și se referă la lucrările comentate, care evidențiază câteva paradoxuri surprinzătoare. Primul paradox este că, deși toate cele trei istorii literare menționate converg în a caracteriza perioada literară comunistă în termenii Satirei, ele continuă să articuleze epoca după tiparele desuete ale unui Romanț care, contrar observațiilor de ansamblu, sugerează existența unei lupte eroice – și, nu mai puțin, a unui triumf – a scriitorilor cu regimul totalitarist. Celălalt paradox vine din faptul că, deși admit, într-o măsură mai mică sau mai mare, că anul 1989 marchează sfârșitul sistemului totalitar (și, implicit, începutul unei epoci în care e redobândită cel puțin libertatea de creație și de expresie, dacă nu și altele), toate cele trei istorii literare analizate privesc perioada postdecembristă ca pe o fază de decadență, în care se produce o literatură net inferioară celei din comunism, cu toate că aceasta din urmă fusese una structural viciată de cenzură și de autocenzură. Se constată, astfel, pe de o parte, o discordanță netă între modelele de evoluție, configurate pe baze sociologice și ideologice, și scenariile metanarative pe care le conțin în textura lor retorică cele trei istorii comentate. Pe de altă parte, nu putem să nu observăm că lucrările lui Manolescu, Negrici și Popa (care, prin diversitatea lor metodologică și axiologică, ar putea fi considerate cazuri paradigmatică pentru întreaga evoluție a disciplinei în România postcomunistă) relevă un *anacronism structural* al istoriografiei literare românești din ultimul sfert de secol, atât din punctul de vedere al setului de criterii cu care operează (atașamentul față de literatura „veche”/comunistă și lipsa de receptivitate față de literatura „nouă”/postdecembristă), cât și din punctul de vedere al scenariului metanarativ pe care sunt împlinute (Romanțul, „gen” caracteristic mai degrabă istoriilor literare din secolul al XIX-lea).

Al doilea set de concluzii e de natură teoretică. Astfel, în ceea ce privește raportul dintre diversele „moduri de explicare” și tropii dominanți, analizele anterioare ne arată că, deși între aceste categorii există anumite afinități, ele nu se află într-o relație de determinare nici într-un sens, nici în altul. Deși Nicolae Manolescu (adept al liberalismului) își scrie *Istoria critică* de pe niște poziții ideologice radical diferite de acelea ilustrate de către Marian Popa (apologet al protocronismului), scenariile metaistorice pe care le vehiculează cei doi autori comportă numeroase similarități nu doar în ansamblu (proiectarea evoluției literaturii române de sub comunism în cadrele Romanțului), ci și în detaliu (pretențiile asupra valorii internaționale/ mondiale a lui Mircea Cărtărescu). De fapt, putem constata că, deși are mult mai multe afinități ideologice cu Negrici decât cu Popa, Manolescu pare a fi mai apropiat, sub raport „metaistoric”, de ultimul decât de primul (pentru care, cum am văzut, optzecismul reprezintă nu o culme, ci un eșec iremediabil al literaturii române postbelice). Cum a fost

⁴³ *Idem*, p. 1138-1139.

posibil acest lucru? Pentru a răspunde la această întrebare, mi se pare util să ne întoarcem la tabelul lui Hayden White și să precizem că, în viziunea filosofului american, narațiunea istorică reprezintă *o formă de reprezentare literară realistă*. Nu cred că premisa „realismului” istoriografic poate fi contestată, în ciuda completărilor pe care ea le-ar putea suporta⁴⁴, însă rămâne de discutat aici dacă accețiunea pe care White o atribuie „narațiunii” ca atare e într-adevăr cea mai adecvată. Pentru autorul *Metaistoriei*, narațiunea presupune, după cum am văzut, un trop dominant, un mod de punere-în-întrigă, un mod de raționament și un mod de implicare ideologică. Problematică, în această serie, mi se pare mai ales ultima categorie („implicarea ideologică”), care ascunde, de fapt, două seturi de criterii adeseori divergente: un anumit „mod de funcționare” a istoriei și o anumită atitudine a istoricului față de acest „mod de funcționare”. Și nu e deloc obligatoriu ca primul să-l implice pe celălalt. Dimpotrivă, istoriile pe care le-am comentat mai sus ne arată foarte clar că există numeroase cazuri în care atitudinea autorului este în profundă disonanță cu ceea ce el consideră a fi „logica” proceselor istorice. Astfel, Manolescu admite că literatura se dezvoltă prin rupturi și schimbări de paradigmă, dar acest lucru nu-l împiedică să respingă ferm ultima schimbare de paradigmă înregistrată în literatura română de după 1989; Negrici înregistrează auto-iluzionarea continuă a sistemului literar românesc, dar visează la un „amurg al idolilor”; în sfârșit, Popa presupune permanența unui complot extern, dar refuză să vadă în simpla lui eventivitate o formă de legitimitate.

În acest context, eroarea lui White constă în a presupune că recunoașterea unei anumite „logici” a istoriei implică și acceptarea ei. E o eroare tipic naratologică, pe care au făcut-o, de altfel, și numeroși critici literari din secolul al XIX-lea și din prima jumătate a secolului al XX-lea, care invocau, de pildă, imoralitatea naratorului pe baza imoralității personajelor dintr-o anumită operă. Însă tocmai autonomia celor două planuri (al personajelor și al naratorului; sau, în cazul istoriei: ideologia ca „logică” a evoluției istorice, pe de o parte, și atitudinea față de această evoluție, pe de altă parte) explică de ce, în cele mai importante istorii literare românești de după 1990, același model de evoluție istorică este împachetat în scenarii metaistorice divergente. Ceea ce face posibil acest lucru este diferența de *perspectivă* a autorilor, perspectivă pe care, urmând modelul preferat de White, am putea-o clasifica într-o manieră cvadripartită: (a) perspectiva *empatică*: autorul legitimează direcția de evoluție a evenimentelor pe care le relatează, întrucât aceasta concordă cu sistemul său de valori; (b) perspectiva *antipatică*: autorul sancționează sensul evenimentelor istorice pe care le relatează, întrucât acesta este unul contrar propriului sistem de valori; (c) perspectiva *apatică*: autorul e resemnat cu faptul că, în calitate de individ, nu poate interveni în desfășurarea evenimentelor istorice, indiferent dacă acestea concordă sau nu cu propriul sistem de valori; (d) perspectiva *patetică*: autorul e exasperat de faptul că, în calitate de individ, nu poate interveni în desfășurarea evenimentelor istorice, indiferent dacă acestea concordă sau nu cu propriul sistem de valori. Corelând această clasificare modul în care istoriile literare comentate au

⁴⁴ Premisa amintită a fost confirmată și de către unii teoreticieni literari, care consideră că „istoria literară nu poate să se folosească decât de formele tradiționale ale narațiunii. [...] Formele moderniste ale narațiunii nu au fost exploatate de istoria literară și nu pot fi adaptate scopurilor ei.” (PERKINS, David: *Is Literary History Possible?* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1992, p. 30-31). Totuși, multiplicarea, în ultimelor decenii, a istoriilor literare internaționale scrise în colaborare și, mai ales, a proiectelor care focalizează, în descendență foucauldiană, discontinuitatea proceselor istorice poate fi considerată un fenomen ce tinde să relativizeze asemenea certitudini. Rămâne de discutat dacă „noile” istorii literare pot fi încadrate sau nu în limitele acestui gen altfel extrem de conservator (pentru o discuție de ansamblu asupra problemei, v. CORNEA, Paul: „Genurile tradiționale ale istoriei literare, în căutarea unor noi identități. Statutul actual al istoriei literaturii și al antologiei”. In: *Delimitări și ipoteze. Comunicări și eseuri de teorie literară și studii culturale*. Iași: Editura Polirom, 2008, p. 184-196; TERIAN, Andrei: „Cotitura spațială în istoriografia literară contemporană”. In: *Critica de export*, p. 75-88). Nu am aprofundat, totuși, în studiul de față acest aspect, întrucât tradiția respectivă e încă inexistentă în cultura română.

reprezentat perioada comunistă, putem observa că perspectiva lui Manolescu e una empatică, aceea a lui Negrici – antipatică, iar a lui Popa – apatică (cu precizarea că, desigur, calificările anterioare se referă la caracterizarea de ansamblu a literaturii epocii; nu înseamnă că ele se regăsesc în mod necesar în atitudinea autorilor față de fiecare operă comentată). Cât despre perspectiva patetică, ea constituie mai degrabă o reminiscență a naționalismelor din secolul al XIX-lea și din prima jumătate a secolului al XX-lea (se întâlnește în istoriile lui N. Iorga, de pildă), ce pare a fi fost complet discreditată în ultimele decenii.

În orice caz, cred că abordarea istoriei ca narațiune nu poate funcționa decât cu eficiență redusă atunci când ignoră o distincție naratologică de bază, pe care cercetarea internațională a adoptat-o încă din anii '60. Prin urmare, consider că tabelul lui White ar trebui completat cu o nouă coloană, ajungând astfel la forma următoare:

Mod de punere- în-intrigă	Mod de raționament (formal)	Mod ideologic	Tropul (metaistoric) dominant	Perspectiva
Romanț	Formism	Anarhism	Metaforă	Empatică
Tragedie	Mecanicism	Radicalism	Sinecdocă	Patetic
Comedie	Organicism	Conservatorism	Metonimie	Antipatică
Satiră	Contextualism	Liberalism	Ironie	Apatic

Bibliografie:

- ANKERSMIT, F. R.: *Historical Representation*. Stanford: Stanford University Press, 2001.
- CORNEA, Paul: *Delimitări și ipoteze. Comunicări și eseuri de teorie literară și studii culturale*. Iași: Editura Polirom, 2008.
- GOLDIȘ, Alex: *Critica în tranșee. De la realismul socialist la autonomia esteticului*. București: Editura Cartea Românească, 2011.
- GOLDIȘ, Alex: *The Literary Critic as a Civilizing Hero in Romanian Postwar Literary Criticism*. In: COSTIN, Claudia, STRUGARU, Oana, PEÑA, Victorianos, URSACHE, Oana, NOGUERAS, Enrique (eds.): *El hombre y el mito/ Myth and Man*. Granada: El Genio Maligno, 2014, în curs de publicare.
- MANOLESCU, Nicolae: „Intrarea în normalitate”. In: *România literară*, an. XXIII, nr. 2, 1990.
- MANOLESCU, Nicolae: *Dreptul la normalitate. Discursul politic și realitatea*. București: Litera, 1990.
- MANOLESCU, Nicolae: *Istoria critică a literaturii române. Cinci secole de literatură*. Pitești: Paralela 45, 2008.
- MARTIN, Mircea: *G. Călinescu și „complexele” literaturii române*. Ediția a II-a, cu un Argument al autorului, postfață de Nicolae Manolescu. Pitești: Paralela 45, 2002.
- MIHĂILESCU, Dan C.: *Literatura română în postceausism*, vol. III: *Eseistica. Piața ideilor politico-literare*. Iași: Editura Polirom, 2007.
- NEGRICI, Eugen: *Literatura română sub comunism*, vol. I: *Proza*. București: Editura Fundației PRO, 2002.
- NEGRICI, Eugen: *Iluziile literaturii române*. București: Editura Cartea Românească, 2008.
- NEGRICI, Eugen: *Simulacrele normalității*. Pitești: Editura Paralela 45, 2011.
- PERKINS, David: *Is Literary History Possible?* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1992.
- POPA, Marian: *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. I-II, versiune revizuită și augmentată. București: Editura Semne, 2009.
- TERIAN, Andrei: *G. Călinescu. A cincea esență*. București: Editura Cartea Românească, 2009.
- TERIAN, Andrei: *Critica de export: Teorii, contexte, ideologii*. București: Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013.
- WELLEK, René; WARREN, Austin: *Teoria literaturii*, în românește de Rodica Tiniș, studiu introductiv de Sorin Alexandrescu. București: E.L.U., 1967.
- WHITE, Hayden: *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore:

Johns Hopkins University Press, 1973.

WHITE, Hayden: *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*.
Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987.

WHITE, Hayden: *The Fiction of Narrative: Essays on History, Literature and Theory (1957-2007)*.
Edited and with an introduction by Robert Doran. Baltimore: The Johns Hopkins University
Press, 2010.

ZAMFIRESCU, Dan: *Via Magna*. București: Editura Eminescu, 1979.

Acknowledgement: *This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research, CNCS – UEFISCDI, project number PN-II-RU-TE-2012-3-0411/ Lucrarea de față a fost realizată în cadrul unui proiect finanțat de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din România (CNCS-UEFISCDI), cod PN-II-RU-TE-2012-3-0411.*